

Електронні інформаційні ресурси наукової бібліотеки в сучасному веб-середовищі

8 листопада в рамках роботи Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» відбулося засідання секції «Електронні інформаційні ресурси наукової бібліотеки в сучасному веб-середовищі».

У роботі секції взяло участь понад 70 науковців з питань бібліотекознавства та інформаційних технологій, зокрема провідні фахівці Інституту проблем реєстрації інформації НАН України, Національної історичної бібліотеки України, Національної наукової медичної бібліотеки України, Київського національного університету технологій та дизайну, бібліотеки Центрального будинку офіцерів Збройних сил України, Національної бібліотеки України для дітей, Науково-технічної бібліотеки ім. Г. І. Денисенка КПП імені Ігоря Сікорського, Наукової бібліотеки Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана, Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, Українського інституту інтелектуальної власності (УКРПАТЕНТ), Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН України, Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки імені В. Г. Заболотного, Наукової бібліотеки Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та ін.

На порядок денний секції було винесено 27 доповідей, 11 з яких вдалося детально обговорити.

Відкриваючи секційне засідання, директор Інституту інформаційних технологій НБУВ, д-р наук із соціальних комунікацій, ст. науковий співробітник НБУВ **К. В. Лобузін** акцентувала увагу присутніх на ключових проблемах, пов'язаних зі створенням електронних інформаційних ресурсів та їх представленням науковими бібліотеками у сучасному веб-середовищі.

У доповіді, присвяченій одній з ключових технологій Семантичного Вебу – принципу організації структурованих пов'язаних даних, К. В. Лобузін зосередилась на необхідності оптимізації бібліотечних електронних ресурсів для зручності інформаційного пошуку користувачами. Доповідачка наголосила, що означена технологія є перспективною щодо організації доступності та зв'язків фактографічних даних у веб-середовищі, оскільки не лише інформаційні джерела, а й самі дані та їх семантичні зв'язки є важливими елементами інфраструктури знань веб-середовища. В якості прикладу використання даної технології для семантичного пошуку веб-ресурсів може слугувати проект ВікіДаних та впровадження даної технології у Національній бібліотеці Франції.

У Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, як зазначила К. В. Лобузін, реалізація технології структурованих пов'язаних даних здійснена у рамках двох інформаційних проєктів: «Наука України: доступ до знань» та електронна бібліотека «Україніка». Впровадження системи структурованих пов'язаних даних до ключових пошукових сервісів НБУВ забезпечує поступову

розбудову онтологічної бази знань про Україну та її науку, удосконалює доступ до національних ресурсів, наукових ресурсів Бібліотеки, сприяє видимості електронних ресурсів НБУВ пошуковими системами Інтернету.

Можливості використання бази даних «Україніка наукова» для проведення наукометричних досліджень були розкриті заступником директора з наукової роботи Інституту проблем реєстрації інформації НАН України, членом-кореспондентом НАН України **А. А. Крючиним**. Доповідач торкнувся історії співпраці ІПРІ НАН України і НБУВ у галузі створення реферативної бази даних. Відзначив, що найбільш повну інформацію для визначення пріоритетних напрямів наукових досліджень можна одержати в результаті аналізу мереж термінів і співавторів, а реферативна база може використовуватися для визначення експертів-науковців, які характеризуються значним науковим внеском у певній галузі досліджень та активною співпрацею у наукових колективах.

На переконання науковця, виявлення технологічних трендів у політематичній реферативній БД «Україніка наукова» на основі гібридного поєднання класичних методів прогнозування, обробки текстових даних, підходів складних мереж та статистики і є перспективним напрямом досліджень. Саме такий підхід дає змогу розробляти нові наукометричні методики та розкривати основні тенденції вітчизняної науки.

Діяльність Інституту інформаційних технологій НБУВ у галузі створення електронних інформаційних ресурсів була розкритою доповідачами на прикладі формування електронної бібліотеки «Україніка», РБД «Україніка наукова», «Наукової періодики».

Використання засобів Семантичного Вебу в організації реферативної бази даних «Україніка наукова» проаналізував у своїй доповіді в. о. зав. відділу НБУВ, науковий співробітник НБУВ **С. С. Гарагуля**. Доповідач детально охарактеризував переваги використання семантичних технологій для організації реферативної інформації, завдяки яким забезпечується відкритість інформаційних ресурсів та інтуїтивно зрозуміла логіка організації інформації; оптимізація пошукових процесів, усунення розбіжностей у семантиці природної мови складання бібліографічних описів, структурування пошукових елементів за низкою логічних ідентифікаторів (рубрикатор, галузі знань, УДК тощо); встановлення мереж співавторства, агрегація науко- та бібліометричної інформації; аналіз інтегрованого ресурсу з позицій академічної доброчесності, виявлення плагіату, крос-цитування, «фейкових» наукових досліджень, дублювання та спотворення інформації тощо.

Проблемам, які виникають під час систематизації літератури з гуманітарних наук у процесі переходу до класифікаційної системи УДК, присвятив свою доповідь мол. науковий співробітник НБУВ **Б. М. Костира**. На думку доповідача, відмінності між УДК і Рубрикатором НБУВ зумовлюють необхідність перебудови психології систематизатора. Упровадження тематичного навігатора на основі

двох класифікаційних систем стало важливим нововведенням у процесі наукової обробки документів, їх систематизації та забезпечення інтелектуального пошуку ресурсів користувачами. Тематичний навігатор, наголосив на завершення Б. М. Костира, – це приклад того, як бібліотека може виконувати роль експерта для користувачів.

Доповідачі також порушували актуальні питання інтеграції фахових бібліотечних видань у світовий науковий простір, формування репозитаріїв наукових установ на прикладі роботи НБУВ. Так, мол. науковий співробітник НБУВ **Л. Г. Кудименко** наголосила на важливості використання нових форм представлення наукового доробку у глобальному науковому інформаційному просторі. Запорукою повноцінного представлення фахового видання у міжнародних науково-інформаційних і наукометричних системах є наявність якісного сайту з англійською мовною версією. Доповідачка ознайомила присутніх з розробленою Інститутом інформаційних технологій моделлю сайту бібліотечного періодичного видання, інтегрованого з рішеннями АБІС, що відповідає сучасним світовим стандартам. Ефективність моделі засвідчує практика роботи серії наукових праць «Рукописна та книжкова спадщина України» Інституту рукопису НБУВ та збірника наукових праць Інституту біографічних досліджень НБУВ «Українська біографістика = Biographistica Ukrainica».

Значення репозитарія як електронного архіву для зберігання, накопичення та забезпечення довготривалого та надійного відкритого доступу до результатів наукових досліджень розкрив у своєму виступі мол. науковий співробітник НБУВ **О. М. Мартинюк**. Він охарактеризував репозитарій НБУВ, його структуру та змістове наповнення, зв'язок з «Науковою періодикою України» та базою даних «Співробітники НБУВ».

Система структурованих пов'язаних даних, реалізована в електронній бібліотеці «Україніка», була охарактеризована мол. науковим співробітником НБУВ **І. П. Перенесієнком** на прикладі представлення видавництва як інституцій з продукування та поширення наукової інформації. Предметні довідки про видавництва є важливим складником наукового довідково-пошукового апарату, що забезпечує функціонування єдиної системи організації знань. Доповідач проілюстрував змістовно пов'язані рубрики з видавництвами та систему дії гіперпосилань. Аналіз географічної складової розташування видавництв, представлених в електронній бібліотеці «Україніка», засвідчив кількісну перевагу столичних видавництв серед вітчизняних (47%), а також видавництв Німеччини (34%) та США (23%) серед зарубіжних. На переконання І. П. Перенесієнка, належне представлення видавництв, а також створених ними видань в електронних ресурсах є важливою складовою взаємодії сучасних бібліотек та видавництв.

Тему формування електронної бібліотеки «Україніка» продовжила наук. співробітник НБУВ **Л. В. Коновал** у доповіді, присвяченій дослідженню українознавчого сегмента Інтернету та його репрезентації у електронній бібліотеці «Україніка». Доповідачка акцентувала увагу на актуальності представлення інтернет-сайта як важливого інформаційного ресурсу, оскільки оцифрування

культурної спадщини та накопичення цифрового контенту – основні тенденції у культурі сучасності. Було також проаналізовано особливості інтернет-ресурсів з точки зору їх створення, критеріїв відбору та змістового контенту. Характеристика українознавчих сайтів показала домінування довідково-інформаційної спрямованості контенту, перевагу соціогуманітарної тематики над природничо-технічною, а також зростання кількості авторських сайтів, присвячених популяризації українського контенту.

Підвищений інтерес у учасників засідання викликали доповіді, присвячені створенню інформаційного порталу «Наука України: доступ до знань». Мол. науковий співробітник НБУВ **М. В. Дорош** проаналізувала авторитетні файли наукових установ та науковців, які є основними пошуковими інструментами порталу «Наука України: доступ до знань». Ці інструменти призначені, у першу чергу, для ідентифікації авторів наукових публікацій (індивідуальних і колективних) і включають такі традиційні елементи авторитетних файлів, як взаємопов'язана система різночитань імен осіб і назв установ. Доповідачка проілюструвала роботу Групи авторитетного контролю Інституту інформаційних технологій НБУВ зі створення і підтримки авторитетного файлу на особу. Діяльність співробітників Групи є своєрідним засобом управління інформаційними масивами електронного каталогу і визначається вона через комплекс процесів з підтримки однаковості, постійності, логічності, сумісності та взаємодії різних форм представлення точок доступу до каталогізаційних записів і створення зв'язків між ними в середовищі різних носіїв інформації.

Значення профілю науковця у професійних мережах і використання світових наукових ідентифікаторів для забезпечення високого рейтингу дослідника у міжнародній науковій спільноті стали темою виступу провідного бібліотекаря НБУВ **І. В. Сусідко**. Доповідачка охарактеризувала світові наукові та наукометричні бази, які пропонують платформи для представлення вченими свого доробку, співпраці з колегами, поширення та пошуку інформації. І. В. Сусідко проаналізувала базу даних «Вчені Білорусі», Scopus, ResearcherID, ORCID, ResearchGate та Google Scholar, представила інформаційний блок «Науковці України» порталу «Наука України: доступ до знань». Було також детально розглянуто процес формування профілю науковця: автоматично на основі бібліографічних описів авторефератів дисертацій, що надходять до НБУВ; співробітниками бібліотеки на основі реєстраційної анкети вченого, електронного листа, звернення до сервісу зворотного зв'язку або ретроспективної інформації про видатних вчених України. На завершення дослідниця розкрила пошукові та інформаційні можливості профілю науковця: пошук колег із відповідним напрямом наукових досліджень; визначення наукових шкіл та родинних династій; автоматичне створення списку співавторів; перегляд списку публікацій науковця; завантаження наявних повних текстів наукових публікацій тощо.

Мол. науковий співробітник НБУВ **О. А. Ясіньська** торкнулася питання розвитку та використання віртуальних бібліотечних сервісів в інформаційному суспільстві.

Вона наголосила, що результатом глобальної віртуалізації стало переміщення у цифрове середовище інформаційних ресурсів та каналів комунікації між бібліотекарем і користувачем. Вивчення зарубіжного досвіду, аналіз роботи НБУВ у сфері обслуговування користувачів дає підстави стверджувати: перехід на нові форми віртуального обслуговування та їх опанування уможлиблює створення якісно нової комунікації з користувачами.

Користувачі інтернет-ресурсів мають різні психологічні, освітні, соціальні навички та способи роботи з інформаційними ресурсами, що висуває підвищені вимоги до користувацького інтерфейсу бібліотечних пошукових веб-сервісів. Сьогодні всі віддають перевагу пошуку інформації засобами пошукових систем Інтернету, адже

пошук за допомогою бібліотечних електронних каталогів виявляється менш зручним і набагато складнішим. Розуміння механізмів сучасних веб-технологій та впровадження їх організаційних елементів у бібліотечні інформаційні ресурси зробить їх привабливими та зручними в користуванні, наблизить до функціональності інтернет-пошуку, покращить їх видимість у веб-середовищі.

Катерина Лобузінa,

д-р наук із соціальних комунікацій,

директор Інституту інформаційних технологій НБУВ

Людмила Коновaл,

наук. співробітник НБУВ

Бібліотечна біографіка: до 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Засідання секції «Бібліотечна біографіка: до 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» відбулося 8 листопада 2018 р. До порядку денного секції було внесено 18 доповідей та повідомлень представників наукових установ і вищих навчальних закладів України.

Засідання вступним словом відкрив директор Інституту біографічних досліджень НБУВ, член-кореспондент НАН України, д-р історичних наук, професор **В. І. Попик**. Він відзначив вагомі здобутки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, досягнуті за рахунок професіоналізму й ентузіазму кількох поколінь її працівників. Хоча за 100 років своєї історії вона ніколи не знала належних, комфортних умов роботи. Одним із досягнень є те, що вже чверть віку в структурі НБУВ успішно функціонує Інститут біографічних досліджень. Ознакою його утвердження стала сформована наукова школа, яка має серйозні перспективи щодо нарощування діяльності, заснованої на тісному поєднанні академічних досліджень з просвітницькою та інформаційною роботою. Організований у 2018 р. бібліотечний рейтинг біографічної літератури – це лише перші кроки на шляху реалізації запланованих проєктів.

У доповіді В. І. Попика «Новітні дослідження Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського з біографіки української академічної науки» йшлося про біографіку вітчизняної академічної науки як важливий тематичний напрям, який висуває перед дослідниками завдання глибокого, і водночас яскравого, розкриття внеску вчених Академії у розбудову інтелектуального, науково-технічного, духовного потенціалу України. Особлива роль тут належить спеціалістам НБУВ. Вимога сьогодення полягає в тому, щоб розширити читацьку аудиторію за рахунок тих, хто не є фахівцями у певних галузях науки, не є науковцями взагалі. На думку вченого, слід враховувати, що наука у наш час стала занадто складною для сприйняття і тому часом малозрозумілою поза науковим співтовариством. Зусилля фахівців-біографістів можуть істотно посприяти тому, щоб поліпшити сприйняття науки. Він

закликав шукати і впроваджувати нові форми комунікації з різними категоріями читачів, нові прийоми біографічного письма, конструювання біографій. Також на часі повноцінний розвиток у біографії напряму, який називають «публічною історією», тобто історією, яка пишеться не для академічних журналів, а для широкого кола співгромадян. Завдання полягає в тому, щоб донести нашим співвітчизникам результати справді ґрунтовних досліджень, які розкривають усю глибину і складність, багатогранність особистостей, їхні досягнення, помилки, вагання. Задля цього ІБД у найближчій перспективі, як повідомив В. І. Попик, формуватиме самостійний тематичний інформаційний ресурс для широкого співтовариства біографістів – своєрідний електронний майданчик для презентації досліджень, пропаганди і спілкування.

Завідувач відділу НБУВ, канд. історичних наук **Н. І. Любовець** у своєму виступі «Основні сюжети спогадів Л. Биковського про Всенародну (Національну) бібліотеку України» зазначила, що відомий вчений-книгознавець, бібліотекознавець, бібліограф, історик книжкової культури, мемуарист Лев Биковський (найбільш відомий його псевдонім – «Бібліографічний мікроб») став одним із перших штатних працівників ВБУ. У мемуарах «Книгарні – бібліотеки – академія: Спомини (1918–1922)» (Мюнхен; Денвер, 1971) вчений описав свою діяльність у бібліотеці з січня 1919-го по жовтень 1921 р. Детальний аналіз його спогадів дає можливість виокремити три сюжети, до яких він постійно звертався: проблеми з приміщенням для бібліотеки, комплектування фондів та спогади про видатних осіб, з якими доводилося перетинатися, працюючи в бібліотеці. Спогади Л. Биковського – безцінне джерело, яке дає змогу з перших уст почути історію складного процесу становлення бібліотеки, познайомитися з її першими співробітниками.

Провідний науковий співробітник НБУВ, канд. історичних наук **С. М. Ляшко** порушила тему «Спогади Н. Д. Полонської-Василенко як джерело до історії праці „Українська Академія Наук”». Вона зокрема зазначила, що найважливішою цінністю згаданої праці Н. Д. Полонсь-